

ایران بزرگترین صادرکننده

در جهان

دکتر خسرو مرآت

در نخستین سالهای به سلطنت رسیدن شاه عباس صفوی، وضع اقتصادی ایران بسیار بحرانی بود. دولت مرکزی قدرت پرداخت حقوق سربازان و مأموران خود را نداشت. خزانه دولت خالی و در بیشتر مواقع شمال کشور مورد هجوم و چپاول بود همزمان دولت عثمانی نیز مناطق وسیعی از آذربایجان را که یکی از قطبهای اقتصادی مهم مملکت بود قریب بیست سال در اشغال داشت که وقایع سبب از بین رفتن نظم امور و ایجاد هرج و مرج در کشور شده بود. از جمله اقدامات مهم دولت مرکزی، انتقال صنایع دستی کشور به شهرهای مهم مانند اصفهان، شیراز، مشهد و کاشان بود. مواد اولیه این صنایع را حکومت در اختیار صنعتگران قرار میداد و کارگاههای تولید آنها کلاً متعلق به شخص شاه بود. طرحهای مورد استفاده در این صنایع به وسیله افراد برجسته زمان تهیه و تنظیم می‌گردید. و کشورهایمانند اتریش، دولت عثمانی و فرانسه از مشتریان عمده این تولیدات بودند. از آنجائیکه این مصنوعات بیشتر مواد مصرفی بودند، در حال حاضر تعداد زیادی از آنها باقی نمانده است. با وجود این در موزه‌های جهان بخصوص روسیه، اتریش و موزه فرش ایران نمونه‌هایی از این آثار نگهداری می‌شود که مشتمل بر پارچه، لباس، چینی‌آلات می‌باشند. شایان ذکر است که در این زمان با تشویق

حکومت، قالی بافی از سطح یک صنعت عادی تا حد هنرهای ظریفه ارتقاء یافت. همزمان قوانین و مقررات خاصی برای کنترل کیفیت صادرات اینگونه مصنوعات وضع گردید که بی تردید ایران اولین کشور کنترل کننده مرزی صادرات در این زمینه می باشد. طرح های تولیدی آن زمان سرآمد دوران خود بوده است و هنوز هم پس از گذشت قرن ها متقاضیان و طرفداران بیشماری در میان مردم جهان دارد. همچنین طرح های شهرسازی اصفهان که در آن زمان در جهان کم نظیر بود در نقاط دیگر مملکت نیز رواج داشت. نمونه بعضی از این آثار و بناها هنوز هم در اصفهان موجود است و نشان از پیشرفت زمان خود دارد. این امر سبب گردید که ساختمانهای موجود در کشورهای اطراف نیز وسیله ایرانیان طراحی گردد. اینگونه طراحی ها برای انجام امور تجاری کاروانسراها در بیشتر نقاط مملکت رواج یافت چرا که کار داد و ستد را آسان میکرد. در آن زمان پول رایج ایران نیز در تمام کشورهای اطراف مورد داد و ستد بوده است. علاوه بر موارد فوق طبق گفته شاردان فرانسوی ایرانیان مواد غذایی و کوسفند به کشورهای همسایه صادر می کردند و در مواقع ورود به ایران گله های بزرگی از کوسفند مشاهده کرده است. واردات کشور ایران فولاد بوده است که برای ساخت شمشیر از آن استفاده می کردند. همچنین قهوه و اسب نیز از آفریقا وارد می گردید.

پس از اینکه وضع مالی دولت در زمان شاه عباس صفوی کمی بهتر گردید مشارالیه اقدام به ایجاد هنگ های نظامی نمود که با اشاره وی به هر مأموریتی که لازم بود حرکت می کردند و به جز وی به هیچکس وفادار نبودند. متعاقباً هنگ های جدیدی ایجاد شد که مرکب از سواره نظام مسلح به تفنگ و سلاح های معمولی آن زمان بود و تعداد آنها قریب ۱۰۰ تا ۱۵۰/۰۰۰ نفر تخمین زده شده است. علاوه بر این شاه عباس لشکری از تفنگداران ایجاد کرد که عمدتاً از افراد ایرانی تشکیل می گردید. این تفنگچیان ابتداءً قرار بود جزو پیاده نظام باشند ولی رفته رفته به آنها اسب داده شد که از این طریق لشکر سواره نظام و توپخانه بوجود آمد، هریک از این لشکرها شامل دوازده هزار تن بود و بالاخره در آخر، قراولان سلطنتی نیز به ۳۰۰ تن افزایش پیدا کرد. این قراولان همیشه از میان غلامان انتخاب میشدند که این امر نشان دیگری از بی اعتمادی حکومت به قزلباش ها می باشد. به

این ترتیب یک ارتش دائمی در حدود ۴۰/۰۰۰ نفر تحت فرمان قرار داشت. ایرانیان در آن زمان با سیاست، درایت و کاردانی و لشکرکشی‌های فراوان توانستند خاک از دست رفته را در قسمت‌های شمال و شمال شرقی ایران به مام میهن بازگردانند. بعنوان یک ابتکار، شاه‌عباس وانمود به قصد شکار در مازندران نمود چه او به مازندران بسیار علاقمند بود اما این بار به جای مازندران همراه قشون به سوی آذربایجان و تبریز رفت و خاک آذربایجان را پس از ۲۰ سال از دولت عثمانی پس گرفت. در دوره شاه‌عباس اول حدوداً تعداد ۱۵ هزار نفر بکارهای قالی‌بافی و ۶ هزار نفر در کار نقش قالی مشغول بوده‌اند.

لازم به ذکر است که در این زمان حدود نصف جمعیت کشور ایران در زمینه جاده‌سازی، ساختمان، پل و تولید فرش و پارچه با دولت همکاری می‌نموده‌اند. چینی‌آلات ایران نیز با تولید ظروف چینی در کشور چین برابری می‌نمود. پارچه ابریشم عصر صفوی چندگونه بوده است: حریر ساده، ابریشم زربافت و مخمل ابریشمی که در تن‌پوش امراء، درباریان و اعیان و اشراف در داخل و خارج از کشور بکار میرفته است.

تولیدات کشور در آن زمان بیشتر تولیدات مصرفی بوده و در زمان حاضر آثار کمی از آنها باقی مانده است.

جهانگردان فرنگی که در آن زمان از ایران دیدن کرده‌اند گفته‌اند که، با وجود وضع مالیات‌های سنگین از طرف نماینده دولت به کشاورزان، شرایط معیشتی آنها خوب می‌نمود و بیشتر آنها دارای زیورآلات طلا بوده‌اند. از جاده ابریشم نیز در آن زمان مالیات گرفته میشد که به خزانه دولت واریز می‌گردید. در همین زمان بود که آرامنه به اصفهان کوچ داده و در جلفای اصفهان مستقر گردیدند. در آن دوره اروپائیان به دربار اصفهان آمد و شد می‌کردند و نمایندگان از فرقه‌های غیرمسلمان در دولت مرکزی ایران در اصفهان وجود داشت. بعد از لشکرکشی به خراسان پایتخت از قزوین به اصفهان منتقل شد و اصفهان در سال ۱۰۰۶ هجری قمری بعنوان پایتخت ایران تعیین گردید. در کنار این شهر قدیمی، شهر جدیدی بنا گردید و با این کار خلاقیت ایرانیان در

زمینه‌های معماری و شهرسازی نیز نمایان و مورد تحسین جهانیان قرار گرفت. در این راستا مسجد شیخ‌لطف‌الله در اصفهان یکی از شاهکارهای معماری جهان محسوب می‌شود.

جمعیت ایران در آن زمان حدود ۴۵ میلیون نفر تخمین زده شده است که از این تعداد دو میلیون شهرنشین و بقیه به کار کشاورزی، دامداری مشغول بوده‌اند و عشایر نیز به بیلاق و قشلاق می‌پرداختند.

منابع:

- جغرافیای تاریخی شهرها، انتشارات مدرسه ۱۳۷۰
- بناهای تاریخی و اماکن باستانی ایران، تنظیم عزت‌الله مشکونی
- مجله میراث فرهنگی، شماره ۱۰ و ۱۱، پائیز و زمستان ۱۳۷۲
- کتاب ایران عصر صفوی، راجر سیدری، ترجمه کامبیز عزیزی
- فصلنامه جمعیت علمی و پژوهشی، سال دوم شماره اول

منابع فرانسسه:

- 1- Thomson, 1867 La Perse Sa Population Son Commerce, Paris.
- 2- Tavernier, Jen Bapitis E, (1606_1689).
- 3- A Lmanach Gotha, 1898.
- 4- Voyceye, Chenvaller Chardin, 1811, Voyceye, Chenvaller Chardin, En Perse Et
Autres Lieux De L'orient.
- 5- A.M. Jeurdan, 1819, La Perse Au Tableau, Paris.